

Mario Vargas Llosa

Presentation av årets Nobelpristagare i litteratur av professor Anders Cullhed i ABF-huset 6/12 2010. Uppläsning: Etienne Glaser.

Gud måste ha varit på ett strålande humör den dag Mario Vargas Llosa föddes, söndagsbarnet i den latinamerikanska litteraturboomen, som slog igenom med dunder och brak med ”Staden och hundarna” för att därefter fortsätta att producera det ena mästerverket efter det andra praktiskt taget oavbrutet i 50 år.

Så, ungefär, inledde Anders Cullhed sin presentation av Mario Vargas Llosa på måndagskvällen. Men Vargas Llosa inte bara skriver romaner. Han ägnar också mycken tid åt noggrann research och reser gärna till de platser han berättar om för att insupa platsens ande. Sålunda har han i samband med att han skrev sin senaste bok, ”Keltens dröm” (ännu ej översatt till svenska) om en av ledarna för påskupproret mot England 1916, den irländske patrioterna Roger Casement, besökt inte bara Irland utan även Kongo och Amazonas. Han skriver också artiklar och undervisar i litteratur, f n vid Princetonuniversitetet utanför New York, bor under stora delar av året utomlands och är inte bara peruansk medborgare utan även spansk. En sann världsförfattare, alltså. Ändå är det det första landet i hans liv, Peru, som är navet i hela hans författarskap, det land dit han alltid återvänder, både rent fysiskt och i sina verk, sade Cullhed. För 20 år sedan ställde Vargas Llosa upp i presidentvalet på ett liberalt program men slogs oväntat ut av Fujimori som snart skulle komma att beslås med diverse skandaler och oegentligheter. Vargas Llosa, för sin del, återgick till sitt värv som ”engagerad författare” i Sartres efterföljd – att skriva är ett sätt att leva, deklarerar han – och behandlar i sina böcker ständigt sådant som kolonialism, dikatur, våld och förtryck.

Han föddes i södra Peru och tillbringade sina första tio år i en storfamilj i tron att hans far var död. Men när han var tio år fick han veta att fadern levde och tillsammans med sin mor flyttade han nu till fadern i Lima. Hans far var sträng och slog honom. För första gången, har han berättat, lärde han känna ensamhet, rädsla och våld. När han var 14 år sattes han av sin far i militärhögskola – något som resulterade i debutromanen ”Staden och hundarna” 1963 när författaren var 27 år gammal. Hans far hade hela tiden motarbetat hans litterära intresse – att läsa var unge Marios enda sätt att fly undan ensamhet och rädsla. Men att bli författare var omanligt och misstänkt och kunde till och med vara tecken på homosexualitet, ansåg fadern. Just genom sitt motstånd var det ändå fadern som gjorde honom till författare, för att opponera sig på vanligt sätt vågade han inte, berättade Vargas Llosa i en TV-intervju nyligen.

På militärskolan blandades alla sorts människor, spansktalningar, mestiser, indianer osv och där gick också landets stora klasskillnader i dagen. Det var en sluten värld präglad av pennalism och våld men militärskolan blir i boken också en bild av Peru, där kritiken av samhällets inbyggda machismo är ett viktigt ledmotiv som Vargas Llosa ständigt återkommer till, först i den nästkommande boken ”Det gröna huset” 1966, som handlar om en bordell i djungeln.

Tillsammans med Garcia Marques, Fuentes m fl ingick nu Vargas Llosa i den latinamerikanska boomen av s k magisk realism där tekniken utmärks av parallellhandlingar, förskjutningar i tid och rum, långa inre monologer och medvetandeströmmar som sköljer över sidorna. Så övertog Latinamerika den litterära modernismen och gav den samtidigt en ny dimension genom den egna kontinentens historia och berättelser, sade Anders Cullhed.

Han övergick sedan till ”Historien om Maya” från 1984 om en friheskämpe som blir mördare och Etienne Glaser läste nu ett avsnitt där huvudpersonen går in på Inkvisitionsmuseet i Lima och begrundar de grymheter som präglar Perus kolonialhistoria och där angivarna spelar en avgörande roll. ”Våld, svek och hunger: Mitt land i ett nötskal”, tänker huvudpersonen när han står på trappan till museet efter sitt besök.

Motivet återkommer i ”Samtal i katedralen” och i ”Kriget vid världens ände” från 1981, som hand-

lar om religion, revolution och våld i Brasilien, ett tragiskt accelererande förlopp där rätten att göra uppror spårar ur och förbyts i maktlöshet, samma tema som behandlas i "Bockfesten", 2000, om diktatorn Truillio som under tre decennier höll Dominikanska republiken i ett järngrepp. Den 3 maj 1961 mördades han i ett bakhåll och boken skildrar bl a tankar och känslor hos hans bane-män medan de sitter och väntar i en Chevrolet i Santo Domingo på att Truillio ska dyka upp. En av upprorsmännen har dessförinnan sökt upp sin biktfader för att fråga om han kommer att bli evigt förtappad om han tar diktatorns liv – vilket han anser att han måste för sitt lands skull – eller om han kan få förlåtelse. Han får paterns välsignelse.

Även ur denna bok läste Etienne Glaser ett centralt avsnitt varpå Cullhed övergick till att tala om "Paradiset finns om hörnet" som i ett par parallellhistorier behandlar dels målaren Gaugains Paradisdröm i Söderhavet och dels dennes mormor och hennes liv som socialistisk agitator på 1800-talet. De träffades aldrig eftersom mormodern dog i TBC innan dottersonen var född, men i bägge fallen är det fråga om personer som är beredda att ge upp allt, sina närmaste, sin familj, sitt fosterland, för den moral och de idéer de tror på, i Gaugains fall estetiken, i mormoderns etiken och här visar Vargas Llosa att han kan sin Kirkegaard, sade Cullhed.

I sin senaste bok, "Keltens dröm", slutligen, går Vargas Llosa i Victor Hugos och Zolas fotspår när han skildrar människans motsägelsefullhet och samtidigt den västerländska kolonialismens rovdrift i kolonierna, avslutade Cullhed. På en fråga från publiken om Vargas Llosas politiska engagemang som "högerliberal" svarade han att Vargas Llosa präglas av ett klassiskt liberalt engagemang mot sociala orättvisor men författarens kvinnosyn hann vi denna kväll aldrig in på. I TV har dock Vargas Llosa vältaligt beskrivit den machismo som fortfarande präglar den latinamerikanska kontinenten och som innebär att kvinnorna underordnas och exploateras i alla livets sammanhang, något som han ägnat en stor del av sitt författarskap åt att beskriva. Debatten Vargas Llosa fortsätter på kultursidorna.

Kerstin Vinterhed